

Abiturientų požiūris į atotrūkio metus po mokyklos baigimo

Projekto „Mokslo pieva“ ataskaita

Komandos vadovė:

Milda Pivoriūtė

Tyrimą atliko:

Gluosnė Norkutė

Andrius Tunaitis

Ieva Tūskaitė

Tomas Vaičiulis

Vilnius, 2014

Priešistorė

Šios komandos pagrindinis tyrimo principas buvo „pasidaryk pats nuo a iki z“, t. y. viską – nuo tyrimo temos/idėjos iki duomenų rinkimo – „Mokslo pievos“ dalyviai turėjo sugalvoti ir padaryti patys. Studentams buvo pateikta abstrakti tema „Piterio Peno(?) karta XXI am. darbo rinkoje“, pirmojo susitikimo metu komandos vadovė/ mentorė supažindino komandos dalyvius su temos kontekstu – pravedė paskaitą/ diskusiją apie suformuluotą temą – šiandieninės darbo rinkos specifiką, šiuolaikinio jaunimo sociologinį portretą, kodėl Y kartai dažnai duodamas Piterio Peno kartos apibūdinimas, kodėl galima su tuo sutikti ar nesutikti ir pan. Tuomet komandos dalyviai turėjo savarankiškai brainstorminti galimas tyrimo temas ir kito susitikimo metu komandos vadovei/mentorei pristatyti 5 argumentuotas idėjas. Galiausiai diskusijos būdu komanda išsirinko galutinę idėją/temą, kurią pristatė pirmojo tarpinio pristatymo metu visiems „Mokslo pievos“ dalyviams – atlikus darbdavių tyrimą sukonstruoti idealaus jauno darbuotojo gyvenimo aprašymą (CV). Atsižvelgusi į konstruktyvią kolegų kritiką komanda nusprendė atsisakyti pirminės temos bei ieškoti abejonių dėl tyrimo naujumo nekeliančios idėjos. Galiausiai grupė nusprendė imtis tyrimo atotrūkio metu tema, kurią „Mokslo pievos“ dalyviai per antrąjį tarpinį rezultatų pristatymą priėmė teigiamai.

Išvadas

Vienas iš labiausiai sociologus dominančių ir per paskutinius tris dešimtmečius itin aktualiu diskusijų objektu dėl patiriamų ryškių pokyčių tapęs žmogaus gyvenimo tarpsnis – tapsmo suaugusiu periodas. Minėtas 18 – 30 metų tarpsnis yra vienas intensyviausių žmogaus gyvenimo periodų, kurio metu jaunas žmogus pamažu įgyja suaugusiojo statusą, prisiima visuomenės reprodukcijai palaikyti svarbius – aktyvaus darbo rinkos veikėjo, tėvo/motinos – vaidmenis. Šiame amžiuje jaunuoliai išgyvena intensyviausias tapatumo paieškas, turi priimti gyvenimo perspektyvą galinčius nulemti sprendimus, rasti atsakymus į svarbius klausimus „kas aš esu ir ko noriu“ ypač meilės ir profesinėje srityje.

Sociologiniai jaunimo tyrimai rodo, kad šiuolaikinėse Vakarų visuomenėse jaunuoliai dažniau nei bet kuri ankstesnė karta išgyvena amžiaus ketvirčio krizę, kuri dažnai susijusi su sudėtingesnėmis/ilgesnėmis profesinio tapatumo paieškomis. Tapsmo suaugusiu tarpsnio atstovai susiduria su sunkumais priimdami sprendimus dėl tolimesnių gyvenimo planų, profesinės karjeros, negali „atrasti savęs“. Dėl pasikeitusių bendrabūvio sąlygų, jauniems žmonėms atsiveria kaip niekada didelis alternatyvių pasirinkimų, susijusių su partneryste/šeimoms kūrimu, mokslo baigimu, įsiliejimu į darbo rinką (įvairiomis gyvenimo sritimis), horizontas bei laisvė jį pažinti. Kita vertus, visuomenėje nyksta griežtai standartizuoti keliai, normatyviniai orientyrai, didėja netikrumo, abejonių bei rizikos, tad vis sunkiau priimti ne tik lemtingus, bet ir kasdienius gyvenimo sprendimus.

Taigi, geriau ir įvairiapusiškai pažinti, suprasti, paaiškinti šį žmogaus gyvenimo kelio etapą svarbu ne tik mikrolygmeniu – individams priimant gyvenimiškus sprendimus, bet ir mezo bei makro lygmenimis, nes jis ir tiesiogiai, ir netiesiogiai susijęs su svarbiomis visuomenės funkcionavimo sritimis: darbo ir būsto rinka, švietimu, politika, demografinė raida ir pan. Ypatingai svarbu išsiaiškinti, kokios paramos ir resursų reikia dabartiniam jaunimui, kad jo atstovai galėtų lengviau ir greičiau tapti pilnaverčiais visuomenės nariais, išgyventi lemtingą gyvenimo tarpsnį, „atrasti save“ – atsakingos investicijos į jaunimą padėtų sureguliuoti

jaunų ir vyresnių visuomenės narių santykius bei stabilią visuomenės reprodukciją stipriai pasikeitusiame kontekste.

Vienas iš galimų būdų galintis padėti išspręsti ne tik profesinio, bet ir asmenybinio tapatumo klausimus – atotrūkio metai (Gap Year).

Atotrūkio metai – Vakarų Europoje vis populiarėjantis reiškinys, kuomet mokyklą ar universitetą baigę jaunuoliai, nežinodami, ką nori veikti toliau, padaro metų pertrauką, kurios metu užsiima pačia įvairiausia veikla. Dažniausiai jaunuoliai keliauja, dirba, savanoriauja, mokosi naujų kalbų, lanko įvairius kursus ir pan. Visa tai reikalinga tam, kad galėtum ramiai apmąstyti, ką norėtum veikti ateityje, tačiau laiką išnaudoti turiningai, o įvairios veiklos padėtų geriau pažinti save ir suprasti savo norus. Kita vertus, tai gera proga pailsėti, pabėgti nuo rutinos, išsklaidyti dvejones, pažinti pasaulį, praplėsti akiratį. Atotrūkio metai gali suteikti neįkainojamos patirties bei turėti lemiamos įtakos jaunuolio ateičiai.

Vienose šalyse atotrūkio metai vis dar laikomas netradiciniu karjeros modeliu, o kitose jis gan senas bei populiarus, visuomenės jį toleruoja bei palaiko. Jaunimo politika užsiimantys organai įsisavino, kad vykstant globalizacijai, įvairėjant gyvenimo praktikoms, nykstant tradicinėms normoms bei standartams keičiasi ir jaunimo gyvenimo tendencijos. Įvairios valstybės institucijos ir nevyriausybinės organizacijos siūlo, remia, skatina įvairias atotrūkio metų alternatyvas. Valstybės suinteresuotos remti tokias programas, nes tai efektyvi priemonė siekiant ne tik individo, bet ir visuomenės tikslų. Kuo anksčiau individas įsisažmonina savo tikslus, tuo efektyviau panaudoja savo gebėjimus visuomenės gerovės didinimui.

Lietuvoje, kaip ir kitose pokomunistinėse šalyse, atotrūkio metų reiškinys kol kas tik po truputį ima leisti savo šaknis. Minėtose visuomenėse vis dar stiprus tradicinis karjeros kelias „mokykla>universitetas (ar kita švietimo įstaiga)>darbas“, o netradicinius modelius pasirinkę jaunuoliai vis dar sulaukia neigiamos aplinkinių reakcijos, nesupratimo bei spaudimo. Visuomenėse vyrauja požiūris, kad po mokyklos privalu stoti į aukštąją mokyklą, nes kitaip bus sunku ką nors pasiekti. Tad nestebina ir šiuo metu vyraujančios tendencijos, kad jaunuoliai neretai studijuoja tik dėl diplomo. Minėtose šalyse ne tik trūksta studijoms alternatyvių pasirinkimų, bet ir visuomenė jų nepalaiko. Iš vienos pusės tai galima sieti su informacijos apie tokias programas stoka bei jų naudingumo individui bei visuomenei nesupratimu.

Jaunimo gyvenimo tendencijų pokyčiai yra ne tik asmeninio individų apsisprendimo rezultatas, bet ir kardinaliai pasikeitusių bendrabūvio sąlygų bei naujų struktūrinių suvaržymų išdava. Nauja socioekonominė, politinė bei kultūrinė aplinka jaunuoliams ne tik atveria daugybę galimybių, bet ir kelia kitokius nei vyresnėms kartoms reikalavimus, kurie dažnai nėra palankūs tradicinių, ankstesnėms kartoms būdingų šeimos kūrimo, mokslo baigimo, įsiliejimo į darbo rinką, išėjimo iš tėvų namų scenarijų išpildymui. Tad vis vėlesnis ir mažiau apibrėžtas statuso „baigęs mokslus, dirbantis, išėjęs iš tėvų namų, vedęs ir turintis vaikų“ pasiekimas ar atmetimas yra ne tik savanoriškas apsisprendimas, bet ir prisitaikymas prie naujų bendrabūvio sąlygų. Taigi, nors ir postkomunistinėse šalyse vyksta panašūs bendrabūvio pokyčiai kaip ir Vakarų šalyse, tradicinės tapsmo suaugusiu normos vis dar yra stiprios, todėl veikia disfunkciškai. Pasikeitęs kontekstas iš jaunuolių reikalauja lankstumo bei mobilumo, o visuomenė, savo ruožtu, spaudžia jaunuolius „suaugti“, išpildyti tradicines socialines žymes. Kaip jau minėta, linijinis įsitraukimas ir išėjimas iš švietimo sistemos ir įsitraukimas į darbo rinką – tradicinis karjeros kelias „mokykla>universitetas (ar kita švietimo įstaiga)>darbas“ aptariamose šalyse kol kas turi gana didelį normatyvinį svorį. Tokiu būdu kyla konfliktas, dar vadinamas

„normatyviniu vėlavimu“, tarp jauniausios kartos atstovų ir likusios visuomenės: spaudimas išpildyti tradicines socialines žymes – stiprus, o kontekstas, kuriame tos socialinės žymės praktiškai realizuojamos – pasikeitęs ir nėra palankus jų pasiekimui.

Lietuvoje atlikti vos keli su atotrūkio metų tema susiję tyrimai, stinga šios temos refleksijos ir moksliniame, ir politiniame, ir viešajame diskurse. Vienas iš šios srities tyrimų, kuris ir buvo atspirtas „Abiturientų požiūris į atotrūkio metus“ komandos tyrimui – 2010 m. „Mokslo Pievos“ dalyvės Mildos Pivoriūtės atliktas tyrimas „Ilgalaikė savanorystė užsienyje kaip socialinis moratoriumas tapsmo suaugusiu periode“, kurio metu buvo atlikti 10 giluminių interviu su Europos savanorių programa, kaip viena iš atotrūkio metų alternatyvų, pasinaudojusiais 18 – 29 metų jaunuoliais.

Dalyvauti šioje programoje galimybę turi kiekvienas Europos sąjungos pilietis iki 30 metų – jaunuoliai išvyksta į kitą šalį, joje gyvena ir dirba pelno nesiekiantį vietos bendruomenei naudingą neapmokamą darbą socialinėje, kultūrinėje, gamtos apsaugos, jaunimo ir visuomenės informavimo ar kitoje srityje. Savanorystės užsienyje periodas gali trukti net iki 1,5 metų. Svarbu pažymėti, kad savanoris visą buvimo užsienyje laiką yra aprūpinamas gyvenama vieta, maistpinigiais, jam taip pat skiriama pinigų kelionėms į aplinkines vietas. Jaunuolis pagal savo interesus gali rinktis iš labai įvairaus spektro veiklos sričių bei šalių.

Reikia pabrėžti, kad minėto tyrimo informantai, išskyrus vieną, atotrūkio metus pasirinko ne po mokyklos, kaip dažniausiai įprasta, o po bakalaurų ar magistrų studijų baigimo. Viena vertus, tyrimo autorei buvo gana sunku rasti atotrūkio metus pasirinkusius po mokyklos baigimo – galima daryti prielaidą, kad tuomet tokią alternatyvą pasirinkusiųjų buvo gana mažai. Be to, tirti jaunuoliai teigė, kad kitų alternatyvų nei studijos po mokyklos baigimo nesvarstė. Pasak jų, nei šeimoje, nei mokykloje niekas nekalbėjo apie jokiais kitas alternatyvas, tad studijos jiems atrodė savaime suprantamas dalykas. Tik vėliau, praėjus keliems studijų metams kai kurie susimąstė, kad tai nebuvo vienintelis galimas ir geriausias pasirinkimas.

Kalbėdami apie konkrečios specialybės pasirinkimą, informantai teigė, jog iki prasidedant stojimams į aukštąsias mokyklas jie dar nežinojo, ką tiksliai norėtų studijuoti. Galutinį sprendimą dauguma abiturientų priėmė prieš pat pildant dokumentus, tad sprendimas buvo gana spontaniškas. Tai paaiškina, kodėl vėliau studijos jų netenkino, o universitetas nebuvo savirealizacijos vieta. Dalis tiriamųjų pripažino, kad studijavo tik dėl diplomo, o savo interesus tenkino neformalia veikla už universiteto ribų. Taigi, vieną kartą suklydę jie nebenorėjo daryti tos pačios klaidos, tolimesnį gyvenimo kelią norėjo pasirinkti atsakingai, gerai apgalvoję.

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima teigti, jog savanorystė užsienyje sudarė sąlygas lengviau išgyventi lemtingą gyvenimo momentą ir padėjo išspręsti asmenybinio, socialinio bei profesinio tapatumo problemas. Atotrūkio metai daugiausiai prisidėjo prie asmenybės tobulėjimo, charakterio pokyčių. Tiriamieji nurodė, kad prasiplėtė jų akiratis, jie geriau pažino save bei pasaulį, tapo tolerantiškesni, pozityvesni, savarankiškesni, atsikratė kompleksų, įgavo daugiau pasitikėjimo savimi, atsakomybės jausmo. Kiti privalumai – prasiplėtęs draugų, pažįstamų iš įvairių pasaulio šalių ratas, patobulinti užsienio kalbos įgūdžiai arba išmokta nauja kalba.

Galiausiai tiriamieji vieningai tvirtino, kad savanoriavimo užsienyje laikas buvo vienas iš geriausių ir įvairiausių turiningiausių periodų jų gyvenime. Jei galėtų rinktis antrą kartą, jie neabejotinai pakartotų savanorystės laiką. Jaunuoliai minėjo, kad jei tik galėtų, savanoriavimą užsienyje padarytų privalomu dalyku

abiturientams, nes po mokyklos baigimo mažai kas žino savo tikruosius norus. Savanorystė padėtų jiems žengti tvirtesnį žingsnį į suaugusiųjų gyvenimą.

Nepaisant to, kad paraiškas projektui kasmet siunčia vis didesnis skaičius jaunuolių, Lietuvos visuomenė dar nėra tolerantiška šį netradicinį karjeros kelią pasirinkusiems žmonėms: ne vienas šia galimybe pasinaudojęs jaunuolis pasakojo pajutęs artimos aplinkos spaudimą bei nesupratimą dėl tokio, jų manymu, „nevykusio ir neracionalaus“ sprendimo, jie patyrė didesnę ar mažesnę neigiamą aplinkinių, ypač tėvų, reakciją, aplinka juos skatino nuosekliai įgyti išsilavinimą ir susirasti darbą.

„Abiturientų požiūris į atotrūkio metus“ komanda, atsižvelgdama į temos aktualumą ir neištirtumą, nusprendė pasigilinti į šią sritį ir atlikti apžvalginį abiturientų požiūrio į atotrūkio metus kaip alternatyvą studijoms po mokyklos baigimo tyrimą. Ar šiandien abiturientai, besimokydami mokykloje, sužino apie atotrūkio metų alternatyvą, ką apie ją mano, ar patys apie ją svarsto, ką, jų manymu, apie tai mano jų aplinka bei visuomenė ir pan.

Tyrimo tikslas: atskleisti abiturientų požiūrį į atotrūkio metus kaip alternatyvą studijoms po mokyklos baigimo.

Tyrimo metodika: 10 (3 vaikinai ir 7 merginos) pusiau struktūruotų giluminių interviu su dvyliktokais iš 9 skirtingų mokyklų bei turinčiais skirtingus mokymosi įvertinimo vidurkius. Klausimyno gairės pateiktos 1 priede.

Tyrimo rezultatai

Trumpai akcentuojant pagrindinius tyrimo rezultatus galima išskirti kelis svarbiausius aspektus.

Išskyrus vieną, visi kalbinti moksleiviai yra girdėję apie atotrūkio metų alternatyvą studijoms po mokyklos baigimo, tačiau tik paviršutiniškai – papasakoti apie realias galimybes galėtų tik keletas tų, kurie patys svarstė ar vis dar svarsto apie šią alternatyvą. Patys abiturientai, galvodami apie tai, ką veiks po mokyklos baigimo, labiau svarstė dėl konkrečių studijų pasirinkimo, o ne tarp studijų ir atotrūkio metų ar kitų alternatyvų. Informantai, kurie nėra apsvarstę atotrūkio metų, yra tvirtai apsisprendę, ką norėtų studijuoti. Tie, kurie svarsto/svarstė – nėra tvirtai apsisprendę dėl savo ateities planų bei apskritai priėmę sprendimo, ar norėtų padaryti dalyvavimo formalaus švietimo sistemoje pertrauką, ar toliau studijuoti, nėra tikri, ar tai, kur įstotų, jiems patiktų ir pan. Tik viena informantė yra tvirtai apsisprendusi paimti atotrūkio metus, nors aplinka ir spaudžia to nedaryti.

Moksleiviai, reflektuodami artimos aplinkos ir visuomenės nuomonę į atotrūkio metus išreiškė nuomonę, kad Lietuvos visuomenėje vis dar vyrauja/įsišaknijęs požiūris, kad po mokyklos privalu stoti į universitetą, gauti diplomą ir tada ieškotis darbo, kitaip bus sunku ką nors pasiekti. Pasak abiturientų, atotrūkio metų alternatyvos pasirinkimui didelę įtaką daro artimos aplinkos, ypač tėvų požiūris į šį reiškinį, nes, tėvų nepritarimas ir palaikymo nebuvimas jaunam žmogui būtų didelis psichologinis spaudimas.

Kalbėdami apie atotrūkio metų teigiamas ir neigiamas puses, informantai mato daugiau privalumų nei trūkumų bei mano, kad tai gali būti labai efektyvi ir naudinga alternatyva. Kaip pliusus moksleiviai dažniausiai įvardijo poilsį po gana intensyvaus paskutinių metų mokykloje laikotarpio, akiračio praplėtimą, kalbų ir kitų darbo rinkai ir asmenybės augimui svarbių įgūdžių lavinimą, savęs realizaciją ir pažinimą.

Minusai – „sugaištų metų“ įspūdis, išsimušimas iš ritmo, galimas sunkumas vėliau/po pertraukos įsivažiuoti į mokymosi ritmą, galimai būsimas visuomenės spaudimas.

Moksleivių nuomone, būtų labai naudinga, jei dar mokykloje ankstesnėse klasėse ne tik moksleiviai, bet ir jų tėvai bei mokytojai būtų informuojama apie atotrūkio metų alternatyvą, jos privalumus bei galimybes, galbūt tuomet jaunas žmogus jaustųsi drąsiau dėl ateities perspektyvų ir nebūtų verčiamas priimti skuboto ir neatsakingo sprendimo dėl studijų pasirinkimo, jei dar nėra aiškiai įsisąmonintų norų bei tikslų, visuomenė taptų tolerantiškesnė.

Projektą „Mokslo pieva“ organizuoja mokslininkų ir dėstytojų komanda iš Baltijos pažangių technologijų instituto, Kauno technologijos universiteto, Socialinių inovacijų instituto, Vilniaus universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto.

Projekto metu atliekami įvairūs tyrimai iš fizikos, IT, socialinių mokslų bei kitų disciplinų.

2014 m. projekto „Mokslo pieva“ idėją rėmė UAB „Philip Morris Baltic“. Tyrimų temos, išvados bei rekomendacijos išreiškia autorių asmeninę nuomonę.

Daugiau informacijos: www.mokslopieva.lt